

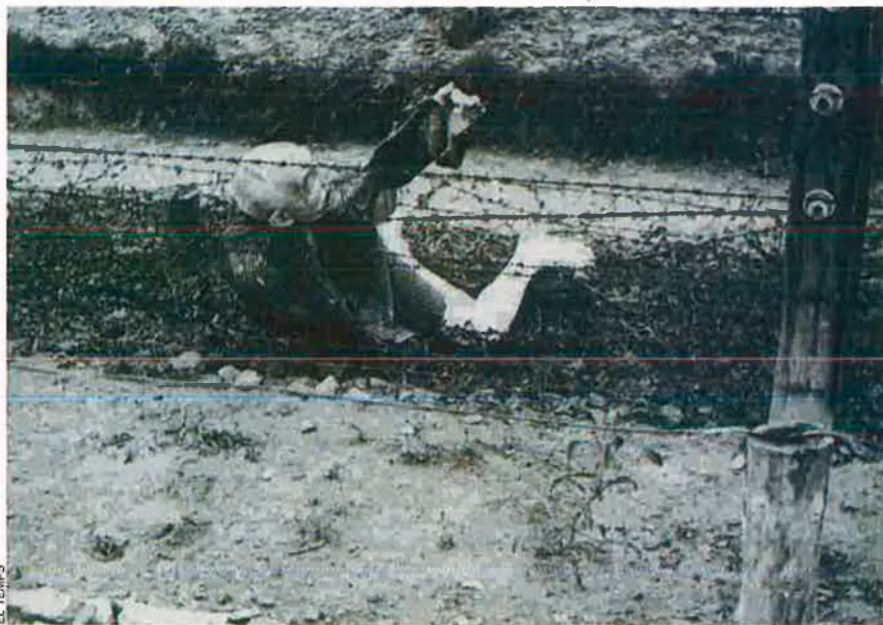
Quan, el 5 de maig de 1945, els aliats van alliberar el camp de concentració de Mauthausen, els republicans de l'estat espanyol que havien aconseguit sobreviure juraren recordar i explicar la seva experiència perquè mai més no tornés a repetir-se: "Si no ho fèiem nosaltres, tot plegat quedaria com una anècdota de la història", deien.

Ara, seixanta anys després, quan el record de la barbàrie nazi va desdibuixant-se, aquell jurament cobra més sentit que mai.

Gran part dels milers de republicans espanyols que s'havien refugiat en territori francès a la fi de la Guerra Civil van començar a ser utilitzats pel Govern francès en benefici de l'economia i de la situació general del país. Així, ja a principi de 1940, uns 70.000 republicans formaven part de les Companyies de Treballadors Estrangers, mentre que uns 7.000 s'havien enrolat als Regiments de Marxa, unitats de voluntaris que l'exèrcit francès, davant l'amenaça alemanya, envià a les seves fronteres mal equipats.

La caiguda de París, el 14 de juny de 1940, va significar l'esfondrament de

Els republicans als camps de la mort

finitiu de l'exèrcit francès. Aleshores, els supervivents dels Regiments de Marxa, així com els que formaven part de les Companyies de Treballadors, van ser internats pels nazis en uns camps anomenats *stalags*, organitzats en edificis abandonats, casernes o magatzems. Aquests *stalags* foren, juntament amb els membres de la resistència francesa detinguts per la Gestapo, la font principal d'on provenia la mà d'obra que les autoritats nazis d'ocupació van començar a enviar a Alemanya per pal·liar la imperiosa necessitat de mà d'obra que tenia el govern del III Reich.

D'aquesta manera, a partir del mes d'agost de 1940 els republicans internats en els *stalags* de l'estat francès començaren a ser traslladats per via fèrria cap als territoris orientals del Reich. El dia 6 arribava a l'estació de Mauthausen (Àustria) el primer comboi, mentre que el darrer ho feia el mes de desembre de 1941. L'any 1941 i el 1942 hi foren enviats republicans que provenien d'altres camps. El camp de Mauthausen —que segons la classificació de Heydrich era de tercera categoria

(“irrecuperables”)— s'havia començat a construir l'any 1938, després de l'ocupació nazi d'Àustria. Va ser el que congregà el major nombre de catalans i espanyols. Les obres les havia iniciat un col·lectiu de presoners procedents del camp de Dachau. Mauthausen s'alçava dalt d'un tossal que domina el Danubi i distava uns quatre quilòmetres de la localitat del mateix nom. Altres camps on hi va haver també republicans internats foren Buchenwald, Sachsenhausen, Dachau, Oranienburg i Ravensbrück.

L'exdeportat manresà Jacint Carrió explica que a mitjan desembre de 1940, a Estrasburg, els presoners de l'*stalag* foren conduïts a l'estació i prengueren un tren de passatgers que partí en direcció desconeguda. Normalment aquests viatges es feien en vagons de mercaderies o de bestiar. L'únic que sabien és el que els havia dit un membre de la Gestapo: que donessin correctament les seves dades personals perquè serien fitxats per anar a treballar a Àustria, i que si complien les seves obligacions tornarien a ser lliures. El tren viatjà ininterrompuda-

Esquerra, una de les terribles imatges que ens recorden la crueltat de Mauthausen. Sota aquestes ratlles, vista general del banc dels acusats en el judici de Nuremberg.

ment de dia i de nit i finalment s'aturà a Mauthausen quan ja s'havia post el sol. Immediatament, nombrosos soldats alemanys pujaren als vagons i, a cops de culata, amb grans crits i l'ajut de gossos llop, feren saltar els presoners. Enmig de la confusió molts perderen la flassada o l'equipatge i el contacte amb els companys. Un cop formats, començaren a pujar una costa que no sabien on menava, però quan veïeren uns potents reflectors i filferres van comprendre que es trobaven a les portes d'un camp de concentració. Tot i la foscor, a Carrió aquell indret li recordà la muntanya de Montjuïc. A l'*appelplatz* foren comptats i per boca d'un intèrpret alemany se'ls posà en coneixement la més elemental de les normes del camp: qui no obeïa o intentés escapar moriria a l'acte.

L'escriptor Joaquim Amat-Piniella va plasmar la seva estada en aquest camp en l'obra *K.L. Reich*. La primera im-

pressió que va tenir en veure el camp "va ser la d'entrar en una mena de castell fortificat; estava tot fet amb pedra picada de la pedrera de Mauthausen. Era un castell amb galeries i merlets". El llibertari berguedà Josep Simon i Mill recorda que, camí del camp, l'intrigava una gran imatge que s'entreveïa sobre les portes; en ser més a la vora es va adonar que "es tractava d'una àguila negra, amb les ales ben obertes, i amb les seves urpes aguantava una corona que alhora encerclava una creu gammada".

Triangle blau. Dins del camp els presos havien de lliurar tot el que posseïen; passaven per les dutxes, per la desinfecció i rebien un uniforme ratllat de roba de cotó semblant als pijames. Se'ls prenia de nou les dades personals i tot seguit eren distribuïts per barraques atapeïdes d'homes, per la qual cosa havien de dormir capiculats. Sols al-

guns veterans tenien el privilegi de disposar de llitera. En general els catalans procuraren ajuntar-se segons la procedència geogràfica. A Mauthausen convivien homes de diverses nacionalitats europees: hongaresos, italians, russos, txecs, polonesos, jueus, etc. Per ser identificats ràpidament, els presos duïen cosit a la part esquerra de la camisa i al camal dret dels pantalons un triangle de color invertit, i el número de matrícula. El color del triangle variava segons el grup al qual estaven adscrits. El dels republicans procedent de l'estat espanyol era blau amb una essa majúscula blanca (*Spanier*).

Els camps constituïen una societat estratificada en tres ordres: a la cúspide hi havia els senyors, els SS, els seguien els notables o *prominentz*, que representaven entre el 5 i 10% dels reclusos —intermediaris indispensables per al funcionament d'aquella màquina infernal—, i els subhomes que no tenien cap

Empresonat a Mauthausen i destinat al laboratori fotogràfic, Francesc Boix va aconseguir captar algunes de les escenes més corprenedores de l'horror que s'hi va viure.

dret. Els deportats foren utilitzats en tot tipus d'activitats: assecaments d'aiguamolls, construcció de carreteres, treballs en fàbriques, extracció de pedres, etc. Una de les activitats principals de Mauthausen era l'explotació de la pedrera de granit de Wienergraben, a la qual acudien civils alemanys per indicar el tipus de pedra que volien. Les pedres tallades i també la grava eren carregades en un tren que penetrava fins a l'interior del camp. El ritme i la duresa del treball, les ferides no curades, l'exposició a la pluja i a les baixes temperatures, els apallissaments arbitraris, les malalties mentals, l'alimentació insuficient –no passava mai de les 1.300 calories el dia– eliminaven ràpidament els homes de més edat i els més febles. En aquest camp el percentatge de morts se situà en el 43,5%. El castell de Harteim, prop de Linz, en el qual es van fer experiments mèdics amb deportats i s'aplicà l'eutanàsia de

manera massiva, juntament amb el *kommando* de Gusen, on el major nombre de republicans van trobar la mort, integraven el conjunt de Mauthausen.

Els presoners dels camps que gràcies a l'ofici que realitzaven gaudien de bona salut, a mesura que passava el temps, anaren creant organismes clandestins de resistència més o menys precaris per dirigir la insurrecció contra els nazis si es presentava una circumstància favorable. Segons l'exdeportat Mariano Constante, a Mauthausen l'organisme resistent dels republicans ja s'havia constituït l'estiu de 1941, i era controlat pels comunistes. La notícia del desembarcament alià a Normandia creuà els murs i les filferrades dels camps i elevà immediatament la decaiguda moral dels interns. Quan els exèrcits aliats anaren alliberant els camps quedaren esgarrifats del paisatge de mort que se'ls obria davant els ulls. Mauthausen va ser alliberat el 5

de maig de 1945 per les tropes americanes, i tot seguit es va produir un caos impressionant, ja que el comitè internacional format pels interns va ser incapaç de mantenir l'ordre. Per fi els republicans de l'estat espanyol eren lliures, però no podien abandonar els camps perquè no hi havia cap govern que els reclamés. En un estudi fet per l'exili s'afirma que a Mauthausen hi entraren 7.199 republicans, dels quals en sobrevisqueren 2.184.

Contra la mentida. Les autoritats americanes autoritzaren finalment els exdeportats republicans a traslladar-se a França, on ben aviat es dispersaren. Els que retornaren a l'estat espanyol, després de ser interrogats i en alguns casos amenaçats per la policia o autoritats locals, explicaren als seus veïns i amics la tragèdia que havien viscut, però els seus relats no tingueren cap crèdit. D'altra banda, Amat-Piniella veié com la seva obra *K. L. Reich*, acabada l'any 1948, no podia sortir a la llum perquè la censura determinà que es tractava d'un "*libro no publicable por falta de objetividad*". En el procés de Nuremberg –tot i les zones que deixà sense il·luminar– quedà a bastament demostrat tant amb les pel·lícules que es projectaren sobre els camps de concentració –rodades pels alts caps de les SS o pels operadors militars aliats– com amb les declaracions dels testimonis, entre ells el fotògraf català Francesc Boix, el genocidi nazi. Si a l'Espanya de Franco se silencià o bé es passà de puntetes sobre aquest espinós tema, a Europa, immediatament després de l'acabament de la Guerra Mundial, i a Amèrica, una mica més tard, aparegué un corrent que pretenia desmentir el genocidi jueu i, per extensió, els horrors que tingueren lloc en els camps nazis. És el revisionisme o negativisme.

Com a mesura contra la mentida, a hores d'ara el jurament que feren els republicans en sortir dels camps de la mort de recordar i explicar la seva experiència és plenament vigent. L'exdeportat a Dachau Joan Escué ho sintetitzà dient: "Perquè si no ho fèiem nosaltres, tot plegat quedaria com una anècdota de la història."

Daniel Díaz i Esculies